

Watermolenlandschappen: dragers van het landschap

Hans de Mars

Kasteel Geldrop - 11 juni 2025
Slotcongres Erfgoeddeal WML

BH3718: Project related

1

Watermolens 2000 jaar Europese cultuurgeschiedenis

Romeinen:

Rome

1^e eeuw v. Chr.

Duitsland

Inden
Lösnich (Eifel)

1^e eeuw v. Chr.

Engeland

London
Muur v. Hadrianus

2^e eeuw

1^e - 2^e eeuw

2^e - 3^e eeuw

Frankrijk

Barbegal

3^e eeuw

Archieven:

Noord-Brabant:

Limburg (Be + NL)

Kaarschot:

Waalre / Overpelt
Reppel
Obbicht

965

703 / 711

842

948

Archeologisch:

Drenthe

Noord-Brabant

Bronneger (3x)

Belgeren

± 1000

11^e eeuw

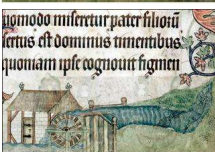
Merovingers / Karolingers (ca. 500 - 950):

Lex Salica

6 - 9^e eeuw

Leefregels Benedictijnen

> 6^e eeuw

2

Dus toch ...

Rimburg [Ned/Du] -

Via Belgica

Romeinse molen op de Worm

- V.a. 1^e ? tot begin 4^e eeuw

Mogelijk ook :

Vaalsebroek - Aken Univ.

Watermolenlandschappen als drager van het landschap | 11 juni 2025

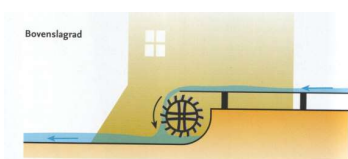
Haskoning

3

Typen watermolens - Landschappelijk gedefinieerd:

Bovenlopen

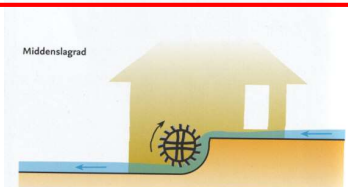

Bovenslag aandrijving:

- Groot verval
- Lage afvoer

Heuvel- en Bergland

Middenlopen

Middenslag aandrijving:

- Beperkt verval
- Matige afvoer

Overgangsgebieden

Benedenloop

Onderslagaandrijving:

- Beperkt verval
- Hoge afvoer

Laagland

Watermolenlandschappen als drager van het landschap | 11 juni 2025

Haskoning

4

Watermolenlandschap?

(Bron: De Mars, 2011)

In kort bestek:

Samenhangend gebied van:

- De molen, bijbehorende stuwwerken, afslagtakken, vijvers etc. [*Molenbiotoop*]
- + Direct aan de molen te koppelen (bij)gebouwen, landgebruik (bebouwing tuin, boomgaard, beemden, houtwallen, hakhout), wegen, beekovergangen etc. (*ensemble*)
- + Door het molenpeil beïnvloede gebied: **Stuwschaduw**
[*Ecohydrologische invloedsfeer*]

Weinig herkend en erkend

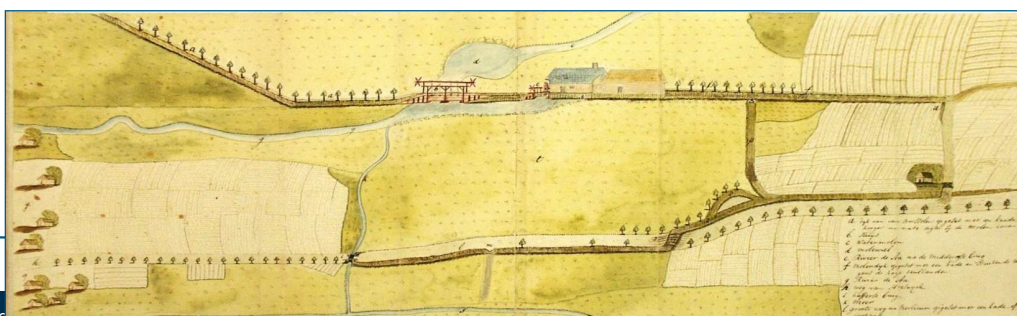
Landschap ?

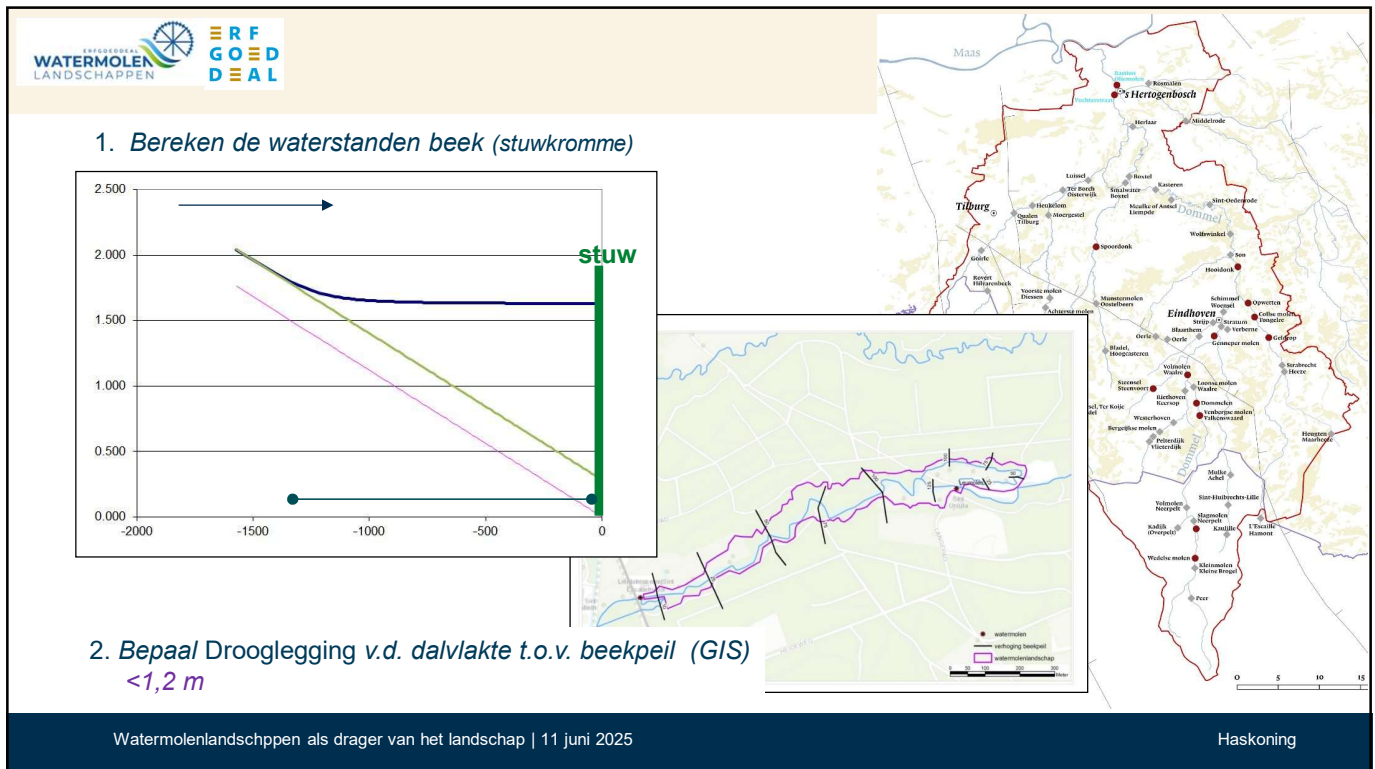
Landschap, een gebied, zoals dat door mensen wordt waargenomen, waarvan het karakter bepaald wordt door natuurlijke en/of menselijke factoren en de interactie daartussen.

Bron: *European Landscape Convention*: Council of Europe, 2000: Artikel 1, lid a.

Door Nederland in 2005 geratificeerd:

- Gemeenten kunnen ook Landschapsmonumenten aan wijzen

7

8

Effect vd Stuwschaduw Jekerdal (N2000)

bron: De Mars & Vermulst, 2005

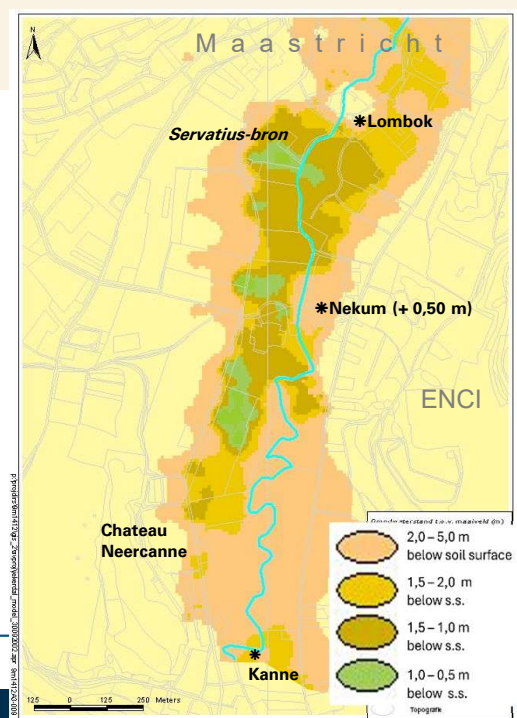
V.a. 1000 / 1200:

- Hoge Grondwaterstanden in beekdal
- Oostflank: sterke kwelzones & bronnen

Na verdwijnen (1935 - 1950):

- Verdroging (< 1 m !)
- Nu: akkers en droog/vochtig grasland
- Beek snijdt zich dieper in.

zie ook: Walter & Merrits 2008; Maaß et al. 2021; Nuytens, 2022

Watermolenlandschappen als drager van het landschap | 11 juni 2025

9

Verschijningsvormen van het Watermolenlandschap

Nagenoeg natuurlijk landschap:

- **Nat** - Gesloten tot half-open landschap met open moeras, moerasbossen, lokaal nog schraalland: *Geen of lokaal extensief*

Ontstaat ook uit volgende vorm, *na staken van beheer*

Half-natuurlijk cultuurlandschap:

- **Nat** - Open en half open landschap, met lijnvormige elementen, soortenrijk, bloemrijk & nat schraalland: *Extensief grondgebruik*
'Het' beekdallandschap van weleer

Ontstaat uit voorgaande vorm, door ontginning en beheer

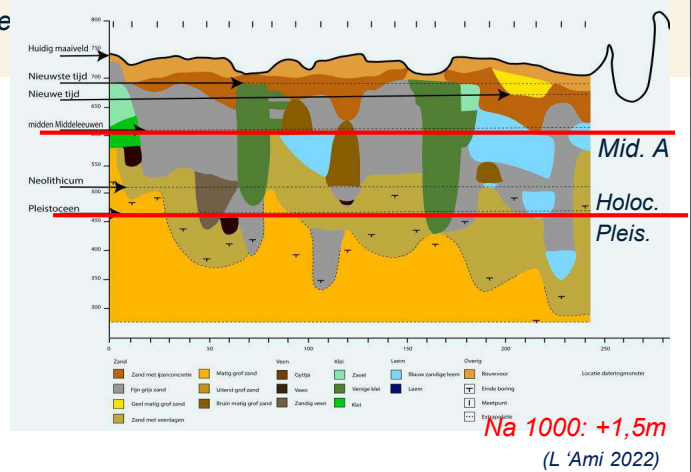

10

Overstromingen: Eeuwenlang de gewoonste zaak:

Dommeldal - Liempde

- “Wilde bevoeiing” waterconservering *avant la lettre*

Watermolens:

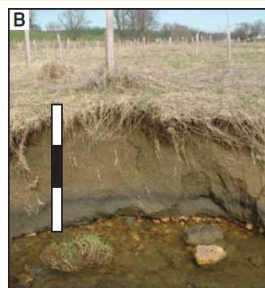
van Landschap-volgend naar Landschap-vormend.

- Vernatting dalvlakte
- Ophoging dalvlakte v.a. <1000 (klei, zand, veengroei: >1 – 2,5 m)

Watermolenlandschappen als drager van het landschap | 11 juni 2025

Haskoning

11

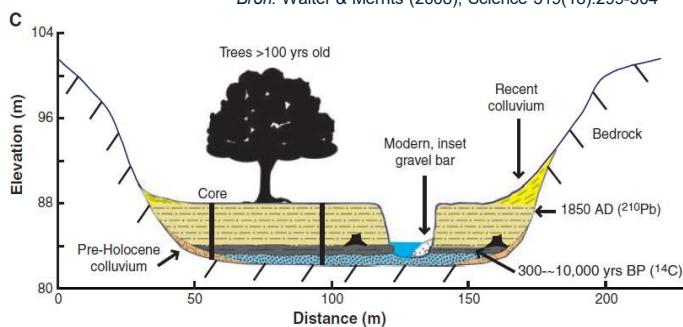

Bron: Walter & Merritts (2008); Science 319(18):299-304

Walter & Merritts, 2008:
Onderzoek natuurlijke Erosieprocessen

Maryland (USA): Western Run
Pennsylvania (USA): Big Spring Run

Bleek afbraakproces van v.m. Molenlandschappen
(*Onnatuurlijk, versnelde erosie*)

Ophoging dalvlakte mede door watermolens:

(na ontginning/kaalslag omgeving)

← 4 m opslibbing in amper 300 jaar
(molens al ruim 100 verdwenen)

Haskoning

12

Klimaatverandering - Extreem nat / droog

21^e eeuw: Piekaafvoeren, droogvallende beken, watertekorten
- *maar de Historisch structuur ligt er deels nog*

13 Watermolenlandschappen als drager van het landschap | 11 juni 2025

Haskoning

13

Afronding

- **Watermolenlandschappen = 2000 jaar cultuurgeschiedenis**
- Oorsprong in de Romeinse tijd, *ook* in onze contreien
- **Watermolens: geen object, ze markeren een Landschap**
- ze 'vormen' hun eigen Landschap (*sturende factor*)
- relaties met andere ruimtelijke onderzoekvelden ([geo]hydrologie, geomorfologie)
- **Watermolenlandschappen ecologisch waardevol (N2000) maar is Erfgoed-Landschap**
  - Molens: eeuwenlang 'hoeders' van dat Landschap [= *Cultura2000*].
Geen conflict tussen N2000 / Ecologisch herstel en Watermolens
Ontmantelen molens = aftakeling Landschap / Watersysteem.

Molenlandschap: helpt Klimaatverandering te mitigeren (droogte, piekaafvoerdemping)

14 Van concept naar toepassing | 10 maart 2025

Haskoning

14